

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА III СВЕСКА X

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК :

Проф. ЛАЗАР Т. ПЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1897.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

У непрестаној вијековној борби, у којој српски народ крвљу својијех синова и храбром мишком својијех хероја с напорима и жртвама створи себи врелò огњиште народњег ослобођења, истицаху се поједине личности, звијезде водиле к сретнијем животу свега народа нашег, јер срце њихово орошено бијаше најтоплијим зрацима истинитог родољубља и самопожртвовања служити истини и општој ствари, а чувати дух Србинов и гријати га зубљом пародносне самосвијести и јединства.

Међу овијем првацима, члени борбенима, Промисао Србима давање и борце с душевним оружјем, свијетлим умом, богатим погледима, опширним знањем и челичном вољом, те својим јуначким отвореним радом знатно помогаше ојачању оног врелог огњишта ослобођења, и на њему раждине пламен, који забиљежи печат освјештања душевног бића народњег. — У првим редовима тијех љутијех бораца с душевним оружјем спада и отац новије наше књижевности — Вук Стефановић Караџић.

И тај нестор српске књиге и језика, најревноснији пошљедовач Саве Немањића, ратник за народно-политичко јединство, дѹга Србо-хрватског браства, учитељ новијих наших језичара, пирилац српске славе и величине, а дрѹг српског гуслара — у туђој раци Запада до јуче почиваше.

Тешке дане преживље Србин-Херцеговац, када, поред животне оскудице, природно кажњен, због замашне благодарне мисли стече безброј непријатеља, са штаком путујући кроз без мало васцијело раскомадано Српство. Обузет мишљу свог народњег јединства, намисли духовном просвјетном везом опасати свесрпство и открити ону дубоку духовно-наравствену везу, којој у основи лежи непобитна аксиома: „један језик, један народ.“

Због тога Вук, без страха и улизивања, стаде на стражи велике реформаторске мисли и остаде побједник, те побра најмиришљивије миље и омиље из ризнице умног народњег блага, а својим дубокопроницавајућим оком завире у дубину Србинове душе и потрза све, што у души и устима народним пађе чисто народњег, острањујући шкодљиве несрпске утицаје, па прихвати слатку ријеч мајке Српкиње: „Пиши, као што говориш, а читај, као што је написано“ — бијаше му девиза, и, држећи се ње, приљаше храну из народњег организма, те створи праву српску књигу, а обуче народну пјесму у цвијеће појезије, задоји српског гуслара соком јуначке народне пјесме, изнесе све богаство народне силе духа и показа васцијелом свијету на видуку, да су Срби најдаровитије племе словенско.

Вјесник овог новог препорођаја српске књиге и језика, црноризац Доситије, запјева томе лабудову пјесму, али му перо квасаше манастирско мастило. Његов правац и мисао најбоље појми и прихвати Вук, који разви борбу против ондашњег славеносрпства: из „говедарског“ створи нов народни језик, правопис и акценат, а оживље народње предање. До ово доба страни свијет олако обилазаше тамном завјесом прекривено неисцрпно богаство генија народњег и завидљивим оком гледаше на пјесме, приче, загонетке и пословице, из којих избија култ народњег ума и философије. Али велико свето дјело Вуково, његов постојани труд и јуначки подвиг, изазва живот, оживи народње предање

и обрати пажњу свију свјетских писаца великога гласа, који на њ' гледаху као на месију просвјетно-књижевног препорођаја и утемељача душевног јединства свију Срба, без разлике вјере и географског положаја. Рјечник, граматика, грађа за српску историју новијег времена, живот најзнатнијих поглавица, уз народне умотворине — то су перла, која свијетле као сунце новој науци нашој, а крунишу Вука као најзаслужнијег дојакошњег Србина, умног трудбеника, који створи дух књижевности и удари најјачи камен темељац просвјетном и књижевном развиту нашем, отворивши тим врата богатој ризници умног народњег блага.

Благодарно потомство његово, велико свесрпство, с благодарношћу спомиње живот и рад и његује у срцу благодарне мисли и осјећаје, па, из признања, преноси његове смртне остатке из туђине у своју земљу и ту у граду Биограду над раком и костима свог оца просвјетитеља са запаљеном воштаницом на кољена поји: „вѣчная память“ и гроби у Божанство рајско насеље измученом Србину трудбенику

CRNOJEVIĆ
 Па и ми, синови горски, гдје ловћенски гуслар пјеваше Вуку славу и чудну силу непобједног оружја горштакких соколова, брује звона са Божјих храмова, а пред Ђивотом Петра Мученика клекнуо је Књажевски Дом на молитву, окружен многобројним народом без разлике вјере и чина, па у тихој молитви и вјечној памјати шапуће:

Мир праху бесмртнога Вука!

Уредник.

РАДИМО И ЗНОЈИМО СЕ!

„Въ потѣ лица твоего еси хлѣбъ твой“
(Бытія гл. III ст. 17.)

Кад је Господ осудио
Грешне људе на работу,
Река' им је — да ће јести
Хлѣб у свога лица поту....
Гдје рад влада — нема глада,
А без рада — ко не страда?...

Зато трудом љебац стечен
Сам Бог с неба благосиље,
Па је слађи КА но на свјету
ИЗВЕСТНО ДРУШТВО ПЕЧАНИЧКО
Поред рада и ФРОМЕЈЕВИЋ
Ничу чуда и дивоте. —

Поштен радник кад се зноји,
Кору хлѣба да прибави —
Пред Вишњим је избранији,
Но великан у свој слави....
Достојанство раденика
Велика је људска дика. —

Пчела — која рад не мрзи,
Ни за часак нема станка;
Трут не тече — него ждере
Туђу муку без престанка:
Ал' прождере туђег труда,
Чека казан божјег суда! —

Да свак ради к'о што може.
 Бивало би мање јада;
 Свјет би мање помирао
 Од невоље и од глада....

Рад је тежак — ал' од радка,
 И мала је биљка слатка. —

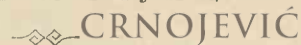
Рад'мо дакле — работа је
 Часна, врла, Творцу мила;
 Работа је у животу
 Међу силам — прва сила....

Што работа не уради,
 Нит' се смогне, нит' огради. —

Све је радња — радила се:
 Пером, иглом, ил' полугом,
 Са кичицом, или дљетом,
 Са мотиком, плугом....

Рад је сваки узар в'јенац,
 Ко се не стиди рада и жене. —

Рад'мо дакле без разлике:
 Чина, стања, положаја;
 Ко не ради лишава се
 Благородна задисаја....

Работник је племић прави;
 Јер свог Бога радом слави....

Он Господњу вољу врши:
 Једе крушац свој у зноју;
 Па уз радњу — кад још љуби
 Људе — приену браћу своју —

Угодник је прави тада
 Тог — који је за-њ пострада. —

Рад,мо, рад'мо: — работа је
 Часна, врла, Створцу мила;
 Работа је у животу
 Међу силам' — прва сила....
 Гдје рад влада — нема глада;
 А без рада — ко не страда?...

Кошор, Велике седмице 1897.

Ј. Сундечић.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

ЛИТЕРАРНА ЗРНЦА

НАПИСАО: Том. А. Братић.

1. *Есхило и његова трилогија „Орестија.“*

Ни један народ не може показати више оригиналности у књижевности и умјетности, као грчки. Докле су други, данас већ просвећени, народи живљели са свим примитивно, кријући се по шумама и великим пустарама, дотле су се у Грчкој зидале велике и огромне зграде за театре и за скупљање првих књижевника и умјетника.

За чудо, да готово ништа, што се сачувало до данас од те књижевности, не изгледа слабо и несавршено, него је све дивно и узвишено, да се боље не може ни данас створити, после толико вјекова. Свака је грана књижевности ту имала своје прваке, са којима се узалуд и данас натијецати. Ту су се родили први епски, драмски и лирски пјесници; ту су се заносили у мисли највећи филозофи и уметници своје ради онице ненадмашими умјетници у сликарству и вајарству. Све ће то бити идеалом јеш неколико вјекова.

Од свих грана књижевности код старих Грка или Јелина, до највећег је савршенства дотјерала драма; она је „круна“ јелинске образваности — како вели д-р. Шер. Али ни сви дјелови драмске појезије нијесу се једнако развијали, него докле је трагедија са тројицом пјесника: Есхилом, Софоклом и Еврипидом достигла врхунац савршенства, дотле су други огранци те појезије стојали на мало нижем ступњу.

Први грчки пјесник, који је дао трагедији умјетнички облик и дотјерао је до класицизма, био је Есхило. Он се родио 525 год. прије Христа у Елевсини. Биће, да се још у раној младости почео бавити књижевношћу, али су прилике биле такве, да се морао оставити писања и кренути у љути бој, да брани отаџбину. У три најславније битке на: Маратону, Саломини и Платеји борио се у првим редовима. Први пут изађе његов комад на позорницу 484 и тада добије прву награду, па је онда бивао више пута награђиван. Године 468 окуша се

са младим пјесником Софоклом, који тада први пут изађе са једном својом трагедијом, и би побјеђен, јер Софокле доби прву награду (*τὰ πρώτιστα*.) То није ни мало убило дух у старом пјеснику, него је неуморно и даље радио, те је сцјевао до 72 комада.

Есхилове су трагедије вјерна копија особина и духа његова народа. Само његове трагедије готово су довољне, па да упознамо старе Грке кроз и кроз. Ту ћемо наћи њихов начин живљења, њихово понашање у путу, на дому, у храму, у војсци, у друштву; једном ријечи свађе и на сваком мјесту. Типови су му тако вјерни, да би човјек, без икаква разјасњења, одмах се сјетио, да су то Јелини, баш као што можемо познати на слици познату особу, без да јој је име потписато испод лика. Начин писања и унутрашњи облик Есхилових трагедија, са свим је прост — без заплета, и по моме мишљењу, то је био узрок, те га је Софокле у првој борби побједио. Публика воли да не зна свршетка појединих особа у трагедији и трагедија са већим заплетом далеко се боље допада публици; а Софокле је у томе био прави мајстор. Његови јунаци чине чуда и тако се призори мијењају, да су гледаоци као у некој илузији — опчињени и са нетрпљењем очекују свршетак; па ипак поред свега и додику заплета и чуда, све то изгледа као да је морало бити тако. Бог Есхил је друкчије. Он просто ређа догађаје без замршености, а када му која особа дође у положај, који није заслужила, он се не мучи, да то на бини разјасни, него просто каже: „тако је морало бити, то је воља богова.“ По томе је Есхило фаталиста и то много побија углед његовим трагедијама, али он је упао у ту погрјешку ради тога, што је цио његов народ вјеровао у судбину и све је приписивао вољи богова.

Стил је Есхилов диван — управо класичан, а мисли су му узвишене; поглед му је дубок и проницав, те се упушта у велика посматрања. То се онажа особито у његовој трагедији: „*Προηθέως δεσποσύνης*“, за коју веле први критичари, да се може мјерити са Шекспировим „Хамлетом“; Бајроновим „Кајином“; Милтоновим „Изгубљеним рајем“, Гетеовим „Фаустом“ и другим дјелима ове врсте као што је Дантов „Пак’о“ и „Шахнаме перзиског пјесника Фирдузија. Али и у тијем је дјелима мало ствари, које се могу упоредити са поменутом Есхиловом трагедијом.

Друго знаменито дјело Есхилово, које је дошло до нас, јесте трилогија: „*Ορέστεια*“ састављена из три трагедије: *Λυαίρι-*

von,“ „Χοηφόροι и „Εὐμένιδες.“ Она је била приказана први пут 458 год. а већ 456 умире Есхило у Гели на Сицилији. Можда је пјесник пјевао још коју трилогију, али се сачувала само ова једна и још четири трагедије од свих његових дјела.

За „Окованог Прометеја“ већ сам казао какав је суд о њему изречен од првих критичара, а пошто и „Орестија“ мало заостаје иза тога дјела, а у драмској је техници и савршенија, то ћу се са њоме мало више позабавити.

Трилогија се звала престава састављена из три трагедије, а по Д-ру Шеру постала је усљед тога, што су народу биле веома омиљеле престаवे, па им се мало чинило да се представља само један комад, него су узимали по три у једно и то су онда називали: трилогија.

Први саставни дио Есхилове трилогије јесте трагедија: „Агамемнон,“ у којој је приказано како је свршио свој живот вођа грчке војске на Троју, микелски краљ Агамемнон. — Троја је пала и то је знак даг стражару са запаљењем велике зубље (свјетилке). Стражар то одма јавља Клитемнестри, жени Агамемноновој. На то се појављује хор стараца, који се у дивној пјесми туже на своју старост, која им није дала отићи под Троју, да буду учесници у славној побједи, коју су извојевали њихови синови и оубјка. Послеје се приносе жртве захвалнице; у том случају Клитемнестри јавља, да јој је муж већ на путу, а хор старца пјева, о Јелени и Троји. Најпослије долази јунак трагедије: Агамемнон и са њиме дивна Касандра, кћер Пријанова. Он се састаје са својом женом и одлази с њоме, а хор обузимље слутња да се у Клитемнестри не поради љубомора, ради Касандре, и да се не излеже несрећа. У томе се опет појављује краљица и зове лијепу Касандру, да и она учествује у приносу жртве, али се ова сјети њезиној опакој намјери и најприје не хтједе ићи, него удари у плач и нарицање, па онда нагло улази у двор. Послеје мале паузе чује се посљедњи јаук рањеног Агамемнона; хор стараца стоји и не зна шта да чини, докле се опет не појави крвава краљица и јавља да је Агамемнон свршио. Убила га је она из љубоморства и освете, што јој је прије заклао кћер. А Касандра? „И она је главом платила и сад лежи мртва уза-њ“ — вели слободно краљица. Хор стараца на то се упропасти и стане нарицати тужну пјесму за погинулим краљем. У томе се појављује Егист, који је помагао краљици извршити убиство; њему хор пријети, да ће краља осветити син му Орест. Егист се на то ражљути и са мачем полети на старце, а старци

се спремају на обрану, али у томе долази међу њих краљица и раставља их, да не би пала крв, па онда одлази са Егистом.

Прва се трагедија свршила, али то би данас био само први чин трагедије и завјеса би се спустила само за час, докле се промијене декорације на бини, а Есхило је то узео као цијелу трагедију и главни је јунак пропао — катастрофа је ту и ми не бисмо имали више шта тражити. Јест, пропао је само главни јунак, а остале су друге особе, са којима такође морамо рачунати и на које прави трагик не смије заборавити. По томе се само „Агамемнон“ никако не смије узети за трагедију, нити би се сам смио изнијети на бину, јер би већ и сама публика, жедна освете, чекала, када ће се опет појавити краљица, да дава рачун за убиство краљево. Есхило је то врло добро схватио, зато наставља ту трагедију у другом састављеном дијелу „Орестије“-у „Хосфари.“

Појављује се Агамемнонов син Орест, са својим пријатељем Пиладом и долази на гроб очин, те полаже на-њ прамен своје косе. Доклен се он бави на гробу, појављује му се сестра Електра са гомилом тројанских заробљеница; она иде на гроб очин да принесе жртву боговима. Орест се уклања да га дјевојке не виде. Електра долази на гроб и ту спази прамен косе, те се нада, да јој се брат повратио. Орест не може већ да се држи у заклону, него долази сестри, те, пошто се изгрле и изљубе, договарају се да освете оца. Хор стараца поново се јавља и савјетује Ореста да чини освету, а каже му, да краљицу узнемирује савјест и да је ноћас уснила страشان сан, те је зато и послала дјевојке, да принесу жртву. У Оресту се на то распаљује воља на освету и полази да је учини. Улази под краљев двор и ту се са Пиладом пријављује краљици као путник из Фокиде, те јој јавља да јој је син Орест умро и да јој носи његов пепео. Краљица жали сина и путнике шаље у двор; на то долази и Егист к њима, да их пита за Орестову смрт, а Орест вади мач и убија га. Један дворски слуга уплашен трчи и јавља, да је Егист мртав; краљица га пита, ко га је убио, а он јој одговара кратко-лаконски: „Мртви побише живе!“ Краљица се сјети да је то био Орест и да је дошао осветити оца, зато га моли, да јој опрости и заклиње га млијеком са којим га је одхранила да је поштеди, али узалуд, он је вуче до мртвог Егиста и ту је убија.

У часу када је учинио убиство, пробуди се у њему савјест, те бјежи у Делфе, да ту тражи опроштај и заштиту.

Са тијем се свршила друга трагедија, а то би уједно био и диван свршетак за читаву трилогију. Бар публика би била задовољна, а и са умјетног гледишта не би се имало шта замјерити. Сасвим је природно да претрпе катастрофу убице Агамемнонове, али та катастрофа није требала да дође од Ореста; но ипак Есхило је то тако знао преставити, да нам ни мало не изгледа неприродно, што син убија мајку.

Сјећам се да сам и код Вука Караџића читао једну пјесму, у којој се пјева: како је син, за невјеру, намазао хаљине својој мајци катрамом и онда је запалио, премда га је ова заклињала млијеком, да јој опрости, баш као Ореста Клитемнестра. (Јован и дивски старешина. Ур.)

Исти овај предмет обрађивао је и Софокле у трагедији: „Електра,“ али мало друкчије. Код њега се радња развија у Микани пред двором Агамемноновим, а не у Аргу, као код Есхила. Хор стараца овђе је замијењен са хором дјевојака и Орест убија прије мајку, па онда Егиста. У опће код Софокла је главна особа Електра и она се истиче, као покретач цијеле радње, дочим у Есхила је главни јунак Орест. Дивно је и Софокле извео своју трагедију, ту је потпуна пјесничка дикција и драмска техника, али ипак, по томе мишљењу, Есхило је цијелу радњу лепше извео. Хор стараца зачињава цијелу радњу; особито је дивна прва пјесма стараца, ње се туже на старост, онда она ње распаљују Ореста на освету. —

Обје Есхилове трагедије могле би се саставити у једну трагедију са два чина и тада би се то могло изнијети на бину, као нека цјелина, за коју би тек оптро око критичара могло примјетити, да није потпуна, али оно, што би се и многим критичару укрило, није се могло укрити пјеснику. Он је сам видио, да треба цијелој радњи дати лепши свршетак, него са којим је свршио другу трагедију трилогије. Пјеснику је било неправдо да остави Ореста под тешкијем гријехом убиства мајке, за то се постарао да скине ту љагу са њега у трећем дијелу трилогије — у трагедији: „Евмсилди,“ која је по моме схваћању круна цијеле трилогије. Ту нас пјесник уводи у Делфа пред храм Аполов, пред скупштину богова. Богови су се скупили пред храмом и вијећају о судбини Орестовој; долази Питија и улази у храм, па се уплашено враћа натраг, јер је у храму виђела крвава Ореста и око њега страшне Фузије (грчки: *Ερωρυόες*). Богови нијесу једнака мишљења о његовој судбини, једни су да се тешко казни, а други опет да му се опрости; међу овим посљедњим је и Аполо. Он улази у храм

и свјетује Ореста, да бјежи у Атину, докле се Фузије нијесу пробудиле; он га слуша. У томе се појављује сјенка убијене краљице, која буди Фузије и кори их што пустише њезина убицу, да утече; оне трче за Орестом да га казне, али их се он не плаши, јер је стигао у Атину и ту је побјегао у храм богиње Атене. Ће је покајао свој гријех и богини пружио жер-тву. Фурије долазе храму и Атена их пита ко су и шта траже, а оне одговарају: „Кћери смо вјечне ноћи и гонимо убицу своје матере“ па онда моле божицу, да истјера Ореста из свога храма, да га по правди казне. Атена не пристаје на то, него доводи дванајест судца од Ареопага, да ту ствар ријеше. Расправа је започела; хор износи тужбу, а Аполо узима сву кривицу на себе, јер вели да га је он наговорио на убиство. Атена позива суце да бацају камичке за осуду; ови то чине и шест их баца за Ореста, а шест против њега. На то приступа Атена, те баца свој камичак за Ореста и тако га ослобађа казне. Фурије се разљуते и проклињу земљу Атику, а Атена их разговара и каже им, да није лијепо што бацају проклетство, него да оставе на земљи благослов, па ће их народ поштовати, као и њихову своју заштитницу, Зевса и Ареса. На то се оне повраћају и дају земљи благослов, те од страшних Фурија постају Милостиве (грчки: *Eὐρυκιδες*.) Народ их прати кроз град са пјесмом и свјетилкама, у храм, који им је начињен близу града. —

То је свршетак трагедије и трилогије — свршетак диван и узвишен, какав је икад људска фантазија створила. Посље толико крви, свађе и зебње, појављује се весела пјесма и тријумф. У овој посљедњој трагедији пјесник се показао у правој својој величини и мени се чини, да ни Омир у „Илијади“ није лепше описао савјет богова на Олимпу (види XXI. пјевање). Врло је мало ствари и у дјелима Софокла, а још мање у Еврипида, који би по својој каквоћи могли се мјерити са овом трилогијом. Не пристајем у свему на суд „распуштеног љубимца грација“ — Аристофана, који је у „*Βάτραχοι*“ онолико уздигао Есхила изнад Еврипида, али свакако му се мора дати првенство, пошто је он био први, који је дао драмској појезиви, њезин прави облик и дотјерао је до неке, ако и не до највеће, савршености, од које је софоклу и Еврипиду, лако било наставити.

Ни мало није претјеран суд Дра Ј. Шера о овоме пјеснику, који гласи: „Есхила ставља већ и његова трилогија „Орестија“ за свагда у мали круг, првобитних великих пјесника.“

Ж И В О Т.

Шта је живот? — Стаза окићена цв'јећем,
Што 'во љупки поглед нашем оку даје;
Цв'јет, што лажном слашћу пуни наше груди,
А у коме чемер скрива се и сјаје...

По цв'јетноме путу — занешени сјајем —
Боса нам се нога у напријед креће,...

Немилосно гази по оштроме трњу,
Што га тајно скрива мирисаво цв'јеће.

...На оштроме путу савладан тешким болом
Оточене крви и свутијех рана —
Уморени путник уморено пада
На бодљике оштре трновијех грана...

*

...И преварен надом, погружен у лицу,
Проклиње му душа и стазу и цв'јеће —

И савладан буром он се с нова диже
И по оштром трњу напријед се креће....

Бос. Пешровац.

Богдан — Крајишник.

ЈА КУМУ НИЈЕСАМ ДУШМАНИН!

— УСПОМЕНА ИЗ ЧЕТОВАЊА ПО ХЕРЦЕГОВИНИ 1862—1863. —

Има вам од тада близу четрдесет година. Још се ни Граховац заборавио није. О њему је сваки Србин Херцеговац причао, као да је јуче било. По свој Херцеговини било је усташа, који су svakим даном ускакали у гору, да се свете мучитељима за неправде и насиља.

У селу Роговима код Билеће, међу другијем српскијем домовима било је и браство Самарџићи. Између њих највиђенији бијаху рођаци Драго и Милош, који нијесу много вермали за аге и субаше, с тога су их Турци на зуб узели, и гледали су прилику, да им се освете.

Најнесретнији зликовац бијаше онда неки Адем Авдић — Паликућа, који је више српскијех домова запалио и све у пепео учинио, па су га због тога и прозвали Паликућа.

Колико ли је јада и чемера задао српској сиротињи Раји? — Ни броја се не зна!

Позове он једном Драга Самарџића, да му дома дође, а неколико Турака прикрије, да би му били у помоћи, — ако би му Драго што пркосио, или на жао учинио. Драго дође кући Паликућиној. Адем га лијепо прими; понуди му дувањару и неколике агрлије, па га поче питати: — Драго болан, ваша кућа од вазда је прва српска кућа и у свачему сте добри!

Драго је одваљивао димове на трешњеву симсију, погледа га испод очију, виђе да неће на добро изаћ' па рече: „Прођ' се, Адеме, хвале, у очи се нико не хвали!“

— Ене-га! развуче Адам. А, добро ваља свуђе добријем похвалити. Него знаш што сам те звао?

— Кад ми речеш, зна ћу, Адеме! збори Драго и одваљује колутове дима.

— У вас је кућа задружна, па да ми помогнете неколика дана на мобу радити.

Драго се искашља. Тешко га паде Адемов говор. Кућа Самарџића никад зликовцу није помагала, па одважно рече:

„Ту си се, Адеме, преварио, Самарцићи никоме не помажу, коме нужда није. Ти нијеси потребан, свега имаш; па тражи радине за паре, тако праве аге и бегови чине!“

— Ти, домузе, да мене учиш! викне Адем, па истргне симсију из Драговијех руку, а подвикне на прикривене Турке: „Брзо те, да крмка убијемо!“

Драго се обезнани! Пусата уза се није имао, осим малог ножа. Турци се склепташе, оборе Драга и почну га млатити тојагама.

— Зар се тако, Адеме, ради, црн ти образ на дивану! помаже Драго. Имаће ко Драга осветити. Још ђетића у Срба имаде, зна ћеш Турчине, што су Самарцићи. Лако ти је на превари мене без пусата с петерицом ислући. Тако јунаци не раде!..

Штапови падају на Драга као кипа, већ га је и крв облила, а он ко лав разјарено разбаца око себе Турке, — једног ногом искилави, па развуче бјезата, а они почеше за њим из малијех пушака пуцати. Срећа га послужила, те им побјеже, а Турци осташе као задовољни, што га испребијаше, — надајући се, да ће му се и други пут осветити.

Драго, чим дође кући, каже Милошу шта је било, узме оружје и побјегне гори у хајдуке — и то управо четовојама: Птку и Стојану Ковачевину.

Милош виђе, да не може ни он остати свијетла образа, покупи све што имаде и са свом чељади исели у Црну Гору, а сам ускочи другијем усташима — у друштво Петково и Стојаново.

Милош да би се осветио Адему Паликући, замоли Петка, да му даде неколико другова, да врати Паликући жао за срамоту.

Петко пошаље с Милошем Стојана и још неколико другова. Ударе на кућу Авдића (између 1862—1863 год.) Адема Паликућу убише — Стојан га је руком својом посјекао, а старца му Амзу ранише и сав им мал плијенише, па се задовољни вратише у слободне крше и планине.

Тада бише у одметању села: Прераца, Ћорита, Врбица и Трновица.

Сви су заједно годину четовали и убијали народне мучитеље. Кашње се мало умири, а оста линија (граница) до Штребачке српске цркве. Турци свакога на вјеру позваше да се враћају, да мирно живе — као права браћа; али три куће

Самарџића не шћеше се предати због пријеваре, него остадоше у село црквице близу границе.

У Милоша је била жена, три сина и шћер, а био му је кум по Богу и св. Јовану, Раде Бабић капетан (јузбаша) турски, који се није одметао. Бабићи су становали у Трновици, код Билеће.

Раде је био потплаћен од Турака, не би ли како преварио кума Милоша, да га ухвати и у турске руке преда; јер је Милош био прави ђетић и осветник непријатељу.

Раде га позва:

Дај, дођи, куме Милоше, мојој кући, Бог ми и свети Јован не бој се, немој бјежати, па ћу те ја разумити, како је боље за те, неће ово на рђаво изаћи!

Милош се ослони на кумове ријечи и дође Радовој кући. Пошто се ижљубише и за здравље упиташе, Раде му рече:

„Куме, да одемо до у Билећу, да те препоручим, а ништа ти бити неће, задавам ти Бож'у вјеру!“

— Немој ме, куме, тамо звати. Турци су стари вуци. С њима нема мира! рече Милош.

— Нијесу Турци што у гори вуци; прођ' се куме Милоше, — како здраво одеш, како ћеш се и вратити. Добро ћу израдити и за те, и за твоје робље... рече Раде лукаво, претварајући се, да му Милош боље вјерује.

Милош му не може изаћ' из атра, а да покаже своме куму да се не боји, пође с њим право у Билећу. У разговору осјети се Милош на што га кум навлачи — да се за њега гуди рђаво — па кад бише близу Билеће, сврну се у шуму поради себе и побјеже натраг.

Раде, пошто виђе, да Милош побјеже, брже за њим посла пет друга, зборећи им: 'ајте на кућу му, неће те ли га прије уграбити, а ако га не нађете код куће, све му плијените и донесите овамо.

Милош се досјети, да ће за њим бити поћера, па не окрену кући правијем путем, него кроз планину, да га не би ухватили.

Радови момци, када дођу Милошевој кући, Милоша не нађу, него му све поплијене и однесу...

Милош пред вече дође кући, кад има шта виђети: све му однијето, само робље голо — без ништа остало!... Помоли се Богу и ноћно с робљем пребјегне у Црну Гору.

Раде, пошто не дође главе Милошу, удари на се, — побоја се, да му се кум не освети, па му поче писати и поручивати,

— некада пиши, а некада шаљи сајију. Овако му је лукаво писао :

„Драги мој куме! Дођи до мене, погријешно сам Богу и теби. Осрамотио сам се код Бога и људи... Оно, што ти је оплијењено, све ти је код мене; дођи и прими, молим те! Не знам, шта од себе чиним. Вазда си ми на уму и у памети. Сам ће ме Бог казнити због тебе. Отрости ми, молим те по хиљаду пушта! Поздрав ти од мене и све родбине!

Твој кум и по Богу брат:
Раде Бабић, јузбаша.“

Послије двије године крене Милош на раду поштену ријеч, помишљајући у соби: Ја куму нијесам душманин! Ако ме кумство издаде, оно ће га сатријети; а још томе повјерова кумовој клетви и лукаву писању, ни мало не сумњајући, да ће бити преварен.

— Морао се кум промијенити за двије године? — Зборио је у себи Милош, путујући преко кланаца и богаза. Остало је у куму ма и труп српског поштења и образа; није се зар сасвијем наопако окренуо, па да вјеру невјери издаде...

Кум му је славио Лазарев-дан, а Милош је дошао ноћно више куће му на Цвијети, јер је знао, да у Рада има много званица на слави. Ту више куће ноћи, па када се расвану, устаде, прекрсти се и Бога спомену, и дошао је кумову кућу, кад пред кућом Радов син Лука.

— О, Лука, дану горје дођи! — дозове га Милош.

Лука му дође, пошто се пољубе, Милош му рече: 'ајде, Лука, поздрави ми кума, нека стане, да се састанемо!

Лука се поврати у кућу и каже оцу за Милоша. Раде спреми два момка.

— 'ајд'те га зовните нека иде слободно у кућу, нека се ништа не боји, и данас ја славу славим!

Момци оду и кажу Милошу, а Милош их запита: Које су званице у рада?

— Вук Алексић и још госта, рекоше момци.

Вук је био јуначан, родом из села Подврши, а био је јузбаша код Турака.

Милош им рече:

„По свијем би дошао куму, али не смијем због Вука Алексића, јер је турска удворица!“

Међутим Раде се с Вуком договарао, како ће Милоша преварити, да га без грдила могу свезати и Турцима у руке

предати. Договорише се да га добро опију, па га је онда лако ко жену свезати.

Један од званица истаче се — и ако је знао, да ће на себе навући мржњу од стране Радове и Вукове — срце га забоље, шта браћа брату спремају, да му у зао час буде у кумовој кући — још на крсној слави, па им рече:

„Прођ' те се јадни тога договора, сад му вријеме није. Ти раде славу славиш, па како мислиш кума и 'наког Србина да предаш на велики празник, Турци да га муче и да му труну кости у тавници. Бојиш ли се, Раде, Бога и св. Јована?!“

Раде и Вук плануше:

„Муч', поганска кућо, ријечи да нијеси више!“

Онај се човјек диже.

— Хвала вам на части, а ја не долазим више у ону кућу, ће се састају издајници!

Изађе нагло и оде својој кући невесело...

— Знаћеш, поганове, и ти, шта смо ми! викне за њим Вук сав јаростан.

У томе се момци вратише и казаше, шта је Милош поручио. Раде изађе пред врата.

— 'ајде саби амо кумане, да сам те зовнуо у сред Билеће, надао сам се, да си ми дошао, рече Раде ласкајући.

Милош се диже и кад дође пред кућу пољуби се.

— Што те не би по мојој ријечи одмах у кући! збори Раде, а претвара се, да је весео, што је кума жељан виђети, — као да га не мисли у замку метнути..

— По свакој би званици дошао, али нећу док је Вук Алексић! одговори му Милош.

— Ни они вук није за свакијех јањаца, мајку му.. Не бој се ће сам ја. Ослони се на мој образ!

Тако га на вјеру умами у кућу, ће око огњишта бијеху посједале Радове званице, а у најгорње мјесто Вук.

— Добро вам јутро! викну Милош, а пријатан му глас зазвеча у кумовој кући.

— Добро ти Бог дао! Сви повикаше, помичући се, да му мјесто начине.

Вук се учинио, као да му је пријатељ, па му потура свој сто да на њ сједне.

— Деде, витеже, одавно се виђели нијесмо, одмор' се, кад си нам у добар час дошао, сви смо ти рази, а мјесто ти на образу.

— Вас у бољем добру нашао! Одврати Милош и сједе уз Вука, а дугу пушку прислови крај себе.

Одмах навале на њ ракију и каву, ставе трпезу, а на њу јестива и бардак вина.

— Пиј, Милоше, вина! Домаћин је доста набавио за образа! нагоне га они.

— 'вала куму домаћину. а вина вам не могу док добро не поједем.

— Узимај, чоче, вино је лијепо, не'ш се отровати. Међ' добро си друштво дош'о — вичу му званице.

Вук, немогући чекати, док Милош поједе, заносно скочи, стаде пред Милоша, ухвативши га добро за грло.

— Не'ш даље, хајдуче, доста сам те чекао!

Милошу загрца јело на уста, а Стојан, брат Радов, у исти час прискочи с леђа, удари кољенима Милоша међу леђа, страга му руке састави; прискоче и остали, свежу га и разоружају...

Милош изненађен, лупи ногом у трпезу, бардак се превали, а вино сву ватру погаси. Диж се диман по огњишту и по кући, а чељад остала у страху разбојекаше се куд-које.

Милош се свеза

„Некуме! Како ви заклетва, она те сапрла? Зар се 'вако кумство и вјера чува? Некуме свиндиче! Што ме превари са српским издајбама; што со и хљеб погави? Љубав те наша проклела и разгубала!“

— Друга не може бити куме, што не ћеш свезан с нама у Билеће, а ништа ти не ће бити! рече Раде.

— Ви за паре браћу продајете, ви не дате да сване слобода, док јунаке невјери у шаке дајете; а они ће и вама — овако главе доћи... Несретници! Срамите се, стидите се! Ви против Бога и заклетве ратујете. Што се на другу браћу своју не угледате? Пишће и робују, а трпе до суђена данка, па неће ни за главу браћу да издају... О, опадници! Земља ће под вама пући!!...“

Пошто га свезаше, Вук и Раде заповједе двојици својих пандура да га воде, и то: Андрији Уљаревићу и Стојану Васковићу, а они су за њима ишли.

До у Билећу Милош је све невесело шутио, а они су се весело разговарали, надајући се добру бакшишу од Турака... Када дођу у суд, Раде рече:

„Чекао сам синоћ ускоке с пандурима на Галонића Продоли, те смо дочекали ускоке, који су плијен гонили. Ускоци бијаху

јачи, плијен оћераше; Станиша пристиже у мраку, па Милоша ухвати. И, ето вам га жива ја предајем!“

Милош викне: „Несретни некуме! Што лажеш на очиглед? Какав плијен спомињеш? На вјеру си ме ухватио, на вјеру — она те смела!“

Турци дадоше Станиши бакшиша бешлук (пет гроша), а Раду ни пребјене паре; јер варалица преварена буде.

Милоша отпрате одмах у тавницу, добаве циганина да га у гвожђе окује. Милош се миран показивао према мучитељима. Најприје му је Циганин ударио на ноге букагије, па пранге, а на руке лисичине. Када га је Циганин у оков окивао, зборио је: „Милоше, сретно ти га било! Што си га учинио досле, о твојој га души, а што га учиниш осле, све га о мојој души!“

Милош је равнодушно одговарао: „Замало ти је, циго, царство, па вјешај; али, да смо на другом мјесту, друкчије би се ми поразговарали!“

Букагије су биле неког Беџира Чџама заптије, па кад је чуо, да ће их на Милоша ударати, заклео се: „На моју душу и турске ми вјере однијеће ми Милош букагије у Црну Гору! Ја добро Милоша предајем!“

Пошто га је циганин окривао, тавницу су затворили, а заптије су га чувале одаји на тавану више тавнице. На тавници је био један омањи прозор. Сва осам дана сваку вече долазио је у тавницу Аџија Шакамбет, зет погинулог Адема Паликуће и Милоша је чизмама тукао, а вазда питао:

„Камо ми шура, Милоше? Камо крсту, збори?!“

Милош, подносећи свезан грозне ударе, разјарен је викао: „Остав' се, Шакамбета, лако ти се светити на мене свезану и оковану у гвожђе!... Тако крвници раде, а не јунаци; но Србин се сваким мукама мучио, па може и мора да трпи до суђена данка...“

На то би га Шакамбет опет тукао, зборећи! „Казуј, казуј ће ми је шура Адем?!“

Милош му је увијек одговарао:

„Рајин плач до Бога се чуо; рајин плач шуру ти је усмртио и усмртиће свакога, ко сиротињу мучи и газил!“

Шакамбет би га тукао, док би се наслачио, па би га онда псујући остављао у тавници. Милош се сваки час Богу молио: „О, Боже милостиви, видиш ли моје мукe; чујеш ли плач сиротиње раје?! Молим Ти се, прекрати ми живот, да се више не мучим!“

Циганин је Милошу лисичинама добро руке стегао, па су му руке биле отекле и од бола Милош је често јаукао. Једно јутро улезе му заптија Бећир Чамо, па, кад је видио муке Милошеве, скине с њега лисичине, рашири их мало да су про- страније, па му их опет метне. Осме ноћи, — а то је било трећи дан Васкрса — у уторник, Милош некако мучећи се извади зубима овећи клинац из лисичине, те руке кутариса и ослободи.

Прозор у тавници био је при врху ужи, а при дну шири. Онај клинац био је доста јак, те ти Милош, с помоћу Бож'јом, поче прозор с горње стране прокопавати, и до пред зору то- лико га је прокопао, да се могао провући. Испод прозора била је башча. Он најприје скине са себе горњу 'аљину и протури је кроз прозор, да би се лакше провукао. У упрти је имао нешто 'љеба и сира, пробаци и њу, па се полако провуче, да га не би заптије чуле. Кад се спушта у башчу, ево новогa белаја, јурише на њега вашке; али брзо се досјети, извади 'љеба из упрте и поче им бацати.

Пошто мало одмакне и пошто га се вашке окану, обуче горњу 'аљину и пође даље. Брзо није могао ићи, јер су му пранге и буктије биле на ногама, а без кључа није их могао скинути, те је јадац влачио ногу за ногом... До пута није било неколико корака, па је се замисли. Не смијем бјезати правијем путем, ни куда ми је направљен јер ће бити за мном поћера, па ће ме за час стићи, ја ме ко-год код границе дочекати, — идем управ испод града, па што Бог да... И пође даље. Није прошао од града ни стотину корака, зора се указа — запу- цаше пушке, јер се Турци овизаше, да је Милош побјегао.

Испод града бијаше мало шуме. Милош се завуче у један овећи грмен и ту је ваздан преданио. Турци одмах пођу у поћеру за њим правијем путем, мислећи да је онуда побјегао; али су се у рачуну преварили! Тај цијели дан чобанчад су се око Милоша бацали камена, али њега нијесу виђели. Ко је год туда пролазио, разговарао се: Еда Милоша, ухватише ли га? Баш је ђетић, да им свезан из тавнице побјегне!

Милош је све то слушао, а срце му је силно лупало, бојећи се да га не би нашли. Тај му је дан био дуг као го- дина! Пошто се умрачи, диже се и пође, па када дође на врело Билећко (врело Требишњице) напије се воде, умије се и одатле оде у село Мируше. Ту ноћи и задани. Другу ноћ пође и осване у шуми више манастира Добрићева.

Сјутри дан чували су чобани говеда и стоку манастирску, он се побоја да га чобани не виде и не прокажу, — сакрије

се у један грмен. Једна коза нањуши на њега и почне му капу лизати, па како је капа била стара и улијепљена, кози је било пријатно, па му је половицу капе изјела, — већ га и по коси почела лизати, — а он је морао трити ни да мрдне!

У томе један чобан повиче: „Вала, да 'оће овуда наљећи јадни Милош Самарџић, дао бих му хљеба и сира, знам да је јадник гладан!“

И, зборећи приђе ближе грмену, ђе је Милош лежао, не знајући ништа за њега. Милош се побоја, па чобана шчепа за руку и рече му: „Чиј си, збори, не бој се!“

Чобан се изненади и препаде, али кад виђе човјека окрвану у лавце, помисли у себи: Ово је Милош! Па рече: „Ја сам чобан манастирски.“

— И ја сам Милош Самарџић. Је ли вјера, да ме не ћеш показати?

— Не бој се, Милоше, тврду ти вјеру задавам, ја осјећам што је мука и невоља; па му даде 'љеба и сира.

Милош тада рече: „Благо нама, кад и српска чобанчад умију осјећати муку и невољу, ми не можемо пропасти!“

У томе дође АИ ИБАН АИНА манастирски, и када виђе Милоша, каза му, да има у вивачију Кдасет Турака, па га узе на леђа и однесе мало да се не садебо Турци опазили. Милош га замоли, да му донесе лимицу, не би ли се освова избавио. Так оде и забави се, а Милош се побоја да га не издаде, па се полако придиже и пође даље; но не могући уз крш ићи на ногама, то се некако уз греде петерио на рукама и ногама, па када изађе на брдо, узме добар камен и стане тући букагије, те некако једну ногу ослободи. Затури пранге преко леђа и пође даље слободније и брже. Ноћно дође у село Успутницу, у Срба Мркајића, ђе га ослободеше од гвожђа.

Гвожђе метне у торбу и пође у Грахово. Пранге прода за дванест цванцика капетану граховском Јовану Ковачевићу, који је у њих везао лупеже из Грахова.

И, тако се испуни прорицање Беџира Чама!

Милош је иза тога још петнаест година четовао, али му није никада падало, да се куму освети; него шта више, када би му ко онда о куму прозборио, рекао би му равнодушно:

„Кум ме издао на вјери, али ме Бог избавио. Слава му! Ја куму нијесам душманин!“

Кум му је погинуо уз устанак 1875. пред својом кућом. Турци су му посјекли главу. Тако издајнице пролазе; јер Божија правда никога не заборавља. Милош је и сада жив, а превалио је седамдесету.

За вријеме устанка вазда је ратовао као прави ђетић — за крст часни и слободу златну!

За своје јунаштво добио је од витешког Господара Књаза Николе медаљу Обилића за храброст.

Милош је црномањаст, виђен и отрешен, крупнијех бркова, раста обична, а доста једар. И сада је у доброј снази...

Бог му дао крепост, здравља и весеља, да још поживи међу браћом, — да дочека дан, да се браћа загрле без разлике вјере!?

Невесиње, на Херцеговини.

Родољуб.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

НА ТЕ МИСЛИМ...

Нема, душо, часа кад не мислим на те,
У памети мојој ти си сваки трен;
Осећаји жарки заносом ме прате
Непрекидном жељом, к'о живота сјен.

Куд год се окренем, дивна слика твоја
На мах ми изађе, мотрим њезин крас.
Аој! слико мила, пушта жељо моја,
Ти једина срећа и мог жића спас!

На те мислим, душо, на те мислим, злато,
У мом срцу бједном ниче жеља рој;
Ал' су жеље празне, кад ми није дато,
Да те вјечно грлим и да будем твој.

Бар 1897.

Мило Јововић.

О Р А Ч

— Приповијетка Димитрије В. Григоровића —

(Свршетак.)

Анисимић је живио просто и није се ничега нуждавао. Више пута су долазили и богатији сељаци на зајам код њега. Кад би му који сељак заискао пара, он би му одговорио: „Ја новаца не дам — новаца немам! Хљеба ћу свакоме дати, ко ми заиште; кљеб је дар Божији!.. Господ не тражи од нас процента, па је и нама гријех тражити. Хљеб је — дјело свето, а новци су производ људи!“ Анисимић је био вјешт свакоме сељачкоме послу, њега су увијек питали за савјет. Кад би се догодило којему сељаку, да купи краву или коња, Анисимић би видео животињу најбоље. На њу би прекинуо погодбу одједанпут. Како је он радио, тако су радили и други сељаци; када је он сијао, тада су и други сијали, кад би он био косои, ниједан од сељака не би косу прихватио, па да би и он имао добра косидбе. Ниједан сељак није знао као он, кад је вријеме сијања и жњетве; није знао ниједан својства земље. Више од шездесет година он је провео у пољима. Чудио се сваки његовој оданости толикој к земљи. Радио је ону земљу, коју и отац му и дјед и прадјед, на коју је он полагао сву наду.

„Ах! рекао би старац, кад би разгледао љети њиве, ова ме преварила!“ Прекретио би се два три пута, па би онда рекао, да ће му остале живе штету намирити. Те три-четири њиве биле су вас свијет, гдје је он живио задовољно. Но и у томе маленоме свијету његовом, он се многим чему научио Премудрост и промисао Божији огледа се у једној травчици, као и у великим предметима природе. Довољно је било томе старцу провести свој вијек под тим дјелићем маленим неба међу цбуновима и гајевима и добио је знање о земљодјелству мимо иједног човјека. „Анисимићу, је ли вријеме овас сијати?“ рекао би сусјед, излазећи у прољеће, да се грије на сунцу. „Видиш како је лијепо и угодно вријеме!“ рекао би му тај поново. „Није вријеме!“ рекао би стари, вјешти орач „Ја сам излазио

у поље, разгледао, лишће на дубовима још се није почело развијати, још ће бити сјевера, а овас не воли сјевер! — Њега сиј, кад се лишће дубово развије, тад је земља за обрађивање најугоднија! Запазио сам, да је једнога прољећа непрестано даждело, земља је била као глиб, сви су се плашили, но Анисим није лијенствовао, ја сам говорио, да ће љети обрнути ведрина и да ће се све поправити.“ Другог им објашњења није требовало и на дан апостола Јакова (30 априла) сунце је истекло на чисто ведро небо; цијелог тог дана није се могло опазити ни један најмањи комадић облака. Старац се за то помогао разним знаковима и појавама из природе; посматрао је корита ријека; кад би ријека опала рано и брзо, то му је био знак, да ће љето бити срећно. Пазио је, којег ће се дана клас почети појављивати, и он је по томе без погрешке рачунао и бројио дан по дан и рок жњетве. „Што си се ти, Анисимићу, у лугу задржао, шаливо би почео сусјед — зар коње разгледаш!?“ „Не гледам коње, већ гуске!“ — „Зашто?“ „Оне стоје на једној нози, то је знак, да ће брзо снијег! Гледај ждраљеве, како ниско лете, по свему изгледа, да ће зима продужити се!“

Други пут радосно је очекивао топло прољеће. „Био сам у пољу, рече он, ниједног таврана нијесам могао спазити, а сви су долећели, значи, да су у своја гњијезда!“ Кад постоји који пут суша, цијело се село веселило. Анисимић иде, да их обрадује. Ослањајући се на какв знак, он весело разгледа њиве опаљене од сунца. „Што је вама? и дажд, и суша, и вјетрови и сунце, — све је то у рукама Божијим; Он знаде, што ради; Код њега је све прорачунато; сви дани и године у дешене. На сунце неће пропанути ни једне капи кише цијеле године неће покренути вјетар једног стабла. Бог знаде, што је најбоље!“ —

Истина, тешко је вријеме, када сунце изгори усјеве, или град поваља до земље раж тек дозрелу, но он никад није очајавао и падао духом, вазда је био миран. „Тим се не ћеш помоћи!“ биле су његове уобичајене ријечи — „треба Бога молити, да би се у будуће смиловао..!“ И поново би се примио са првашњом вјером каквог рада. —

Анисимић нигда није био ни кмет, ни стотинаш; он је вазда молио, да би га ослободили сваке дужности. Али су

га ипак поштовали, слушали више од свијех, па и од самог управитеља.

У сељачком животу утицај моралне личности занимљив је и силан. У сваком кутићу претресају се поступци свакојега, разбирају, ко је с ким у сродству, гдје је боље удати кћер или коју испросити за сина.

Није било примјера таквог као Анисимића нигдје, ниједан састанак није се могао без њега удесити. А међу тим, није био богат веома, ни моћан и лармација, али су га сви слушали и његов савјет служио је за правило и рјешавајућа пресуда. То је бивало и у најзамршенијем пословима; што је рекао старац, то је било као свето. Мени се јасно представља један догађај и сада: Дијелили се два брата. Свако, ко живи у селу, знаде, како су тешке диобе те врсте. Како треба раздијелити, напријер једну кућу међу двојицом? Треба ли је раздијелити наполи!? Како треба удесити цијену коња и оваца, или вредност сељачких справа са домаћим посуђем. Диоба међу два брата неће се свршити без њега. — „Треба позвати Анисимића, па што он рече!“ рекао би когођ. Браћа и сви присутни на то би пристали, поручили би за старога, не би прошло много, а он би се појавио међу њима. Испочетка он би се противио, говорио је, да се ниједном од њих не крива на диобу и браћа би пристала.

„У име Оца и Сина и Св. Духа!“ рекао би он, међући на себе часног крста знамење. За тим би ријешио спор. Цијело имање са животињом требало је раздијелити по поли као „стечено“, но храна је дар Божији! Бог се стара о сваком човјеку и даје му хране, колико му је потребно. Храну треба дијелити, зна и, по душама (чељадима); у једног су брата три, а у другога осам чељади, зато пошљедњему више треба. Тако и учињеше.

У животу овог орача, који му је прошао тихо и срећно може се наћи и горчине, јер је једном претрпио велику несрећу. Једном ноћу нападоше војници на његову кућу и одведеше му једног од синова у рекруте, без да су га унапријед извјестили. Тај га је случај веома поразио, а још више, што се томе није надао. Срце је његово у томе тренутку било као скамењено. Дошавши при себи, поче молити, да му дају дозволу, да он сам избира једног од синова. Другог дана одведе сву тројицу синова у град. —

Међу лицима, која су присуствовала на скупу, показа се наједанпут сиједи, шездесето-годишњи старац, „Ваше госпо-

ство! рече он, обраћам се свијема члановима скупштине, да ми ви одредите из моје фамилије рекрута војничка! Имам три сина, сви су ми једнако мили!... Заповиједите, да сви тројица изађу, па ви најбољег можете изабрати!...“

У собу уљегоше три младића, један љепши од другог. Двојица стадоше на десну, а један на лијеву страну од оца.

Старац погледа сву тројицу и рече, метнувши им руку на главе: „Сви мили! сви драги! сви дивни!“ Дисање ту као да прекиде. Исправи се, климну главом, тешко уздахну и поче плакати. Присутне дирну тај приказ, те старца почеше тјешити. Но он поче искати дозволу да бацају коцку. Узе из тобоца три гроша од мједи, даде их синовима, за тим пажљиво посматраше сваки грош, стави на сваког знак и рече, да их метну у капу. —

„Ваше господство, — рече он, обраћајући се свијема, ја видим, да ви њих жалите; заповиједите каквом човјеку, који ме није никад гледао међу њима, јер ће он коцку најљепше бацити...!“ Позваше солдата, ком старац рече: „Кад бацаш коцку, ником не казуј... мени дај...!“ Коцку баци. Старац узе грош из солдата, оде к прозору, погледа га, па се прекрсти, повративши се к синовима. „Васо! — проговори он, обративши се к млађему, — Васо! Злато моје дођи к мени!...“ Поново му метну, руку на главу, за минут га гледајући, и најпошље проговори: „Ти си био, да, ти си био мој добар син вазда, буди добар и цару нашему!...“ Дохвати га, благослови, и закривши рукама лице, пође за вратима и поче плакати као мало дијете. —

Сјећајући се прошлости и старајући се представити себи, колико је могуће јасније, поштену личност старог орача, ја сам непријатно пролазио кроз поље. Чисто се зачудих, кад се сретох са Савом и његовом женом на савијутку горе, одакле се види на све стране. Сунце се приближавало к западу. Долине се почеше засјењавати. Гдје се гај налазио, виђаше се плаветнило, гдје-гдје као да се бијаше сумрак развио. Врхови некијех дрвећа, разбацани које-куда по долинама, изгледаху из даљине као златни острови, који пливају у сињему мору. Средином се простираху шарене смјесе сијена, а особито бијаше освијетљена улица. Луче сунчане право падаху на крај ње, преображајући у огањ окна избица.

У свакој избици димила је пећ или гомила запаљених дрва. Могу казати, да се с тога мјеста виђаше село као на длану.

Примјетих с првог погледа, да је тамо била велика врева: црни точкови сваког минута пролазаху улицама, велике саонице јураху заједно с људима и увеличаваху ту вреву.

„Брже! брже!..“ викаше жена Савова, не мичући очи са села, па побјеже к мосту. Саво није примјетио ни покрет женин, ни њен глас, па није знао, ни да се удаљила од њих. Глава његова била је оборена на прси а очи к земљи. У забринутој фигури, он је само удешавао корак, како се ближио цијељи мислима.

Дођосмо у село баш онда, када су пастири угонили стоку. Бабе, дјеца и дјевојке пролазиле су сваког минута. Сви се упутише к једној кући, при вратима које стајаше у реду гомила људи. Вика, блејање, бахат стада, вика стараца, које изгоњаху краве и овце, нијесу ми дали чути и разумјети говор народа, који се гомилаше при вратима куће. Једном као да с те стране причух глухи, устегнути плач неколиких гласова.

„Саво! остави коње, старац умира!“ проговорила би каква баба и брзо би прошла покрај њега. Саво постепено убрзаваше корак. Из куће јасно се проносаше плач, јаук људи. Кад отворише врата, могао се распознати глас и разумјети ријечи. Гомила људи, који се тискаху у кући, разговараху се само о тој несрећи. Кад се приближио вратима, сви умукосе и обратише љубопитни поглед на Саву. Саво остави коње, корачаше с намјером, да отвори врата, али се поново врати ка коњима, да их разузда, но жалосни плач, који из куће допираше, угуши у њему снагу: руке му се спустише, а он сјетно пође к ниској кућици, која је била близу једне колибе.

Никад нијесам имао прилике видјети човјека, који се бори са смрћу. Смрт утиче на човјека особито страхом, још кад се приближује крај животу знанцу каквом. Осим чувства сажаљења, праћеног сјећањем на жалосни растанак, душа је у тим случајевима невољна, дрхти при промисли, да створење које сад лежи без живота, мало прије је говорило с вама. Ја сам слушао његов говор, који рекао би и сад у мојим ушима звучи; ја дијелих с њим мисла и чувства, и наједанпут све умрије — нестаде на вазда и никад — никад неће се повратити! Жалосно и мучно!...

Ушавши у кућу, вас се промијених од жалости велике; плач је био толики, као да је сваком срце било врхом ножа дирнуто. У кући је било веома тијесно, није се могло ни наприје

ни натраг. Бабе са дјецом на рукама стојаху у дућану, а плач је био толики, да није могао друг другу ријечи разумјети. У тој галами видјела су се неколицина са црвеним образима, жмуркавим очима и отвореним устима, из којих су извирали дирљиви јауци. Бабе неке стојаку подбочене, са обореним главама и љуљајући се, издавале су мукле ријечи.

Није ми до тада био познат обичај руског народа, који полази у кућу покојника, изражавајући жалосним ријечима уважање, које су имали према њему за живота.

Испрва морам признати спопаде ме неки ијед.

„Што им је од тог боље?! помислих ја, човјек још није умр'о а они се сви згомилали у кући и кукају из свег гласа, као да је умро! Њему и без тога, може бити, тешко се растати с овијем свијетом и животом, а они непрестано напомињу му пошљедњи час и осироћелу породицу!“ —

Колико сам се трудио да пробијем напријед! Предамном видио сам само главе и тамни угао куће, у којем се виђаше блиједи пламен жуте воштане свијеће, прилијељене за икону. Могао сам распознати ноге умирућег. Од нога до главе обузе ме студен, сам се затудих, јер угледах укочена кољена. Крај ногу орача сјеђаше му жена, стара баба, као и он. Ома бијаше руке метнула око врага дјецом, а кћерима које плакаху као луде и наслањала је главу час на једну час на другу кћер. Марама, која јој покриваше главу, бацаше густу сјенку на њеном лицу, а ријетко слаби тон једнако бије из груди изнемогле старице. Чисто као да она умираше. Крај ње стајаше старији син, виђен као и Саво, али црномањастии од њега. Прислоњен је био десним раменом на зид и сакривши дланом лице, стајаше непомичан; тешки уздаси подизаху му груди. С друге стране стајаше Саво, он клечаше на кољенима. Глава кудраве косе пала бијаше на голу руку. Сви су се тукли над старцем, а предмет њихове жалости још се борио са смрћу. Очи су му биле заклопљене, а прси с времена на вријеме подизаху се.

Он је лележао под иконама на постељи сламеној; глава му је почивала на снопу овса. Дугачке, сребрне власи старчеве нијесу биле кудраве као у човјека, који се грчевито и очајно борио са смрћу, већ су се пружале као меки вунени прамови низ мршаве образе, што свједочи, да је живот проводио највише

на чисти ваздух у свако доба године: на хладноћи и врућини, дажду и вјетру.

Стајао сам два корака далеко и могао сам разликовати црте његовог лица. Оно ме задивило својом противношћу са свим лицима, која ме опкољаваху. Колико је жалости и неу-тјешног очајања било на потоњим, толико је мира било напи-сано у цртама умирајућег поштеног старца.

Никада, никада после је није сам гледао таквог тихог и мирног изгледа! — Познавао сам, да још није смрт однијела сваку свијест тог старца. Он је могао чути све, што се око њега збивало; могао је чути плач сродника, опроштајне ријечи и кукњаву својих кћери при молби, да их не остави, већ да још живи с њима; могао се чути глухи плач Сава и тешко јецање старијег сина.

Он као да је заспао у пољу после је великог труда и, пре-лазећи постепено у сан, жељно је слушао пјевање слатко сла-вуја, који су пловили по висинама небескијем...

„Гле, ево смрт!“ помислих ја, брижљиво посматрајући ње-гово лице. Видјех смрт први пут, али ми је теже било слу-шати плач и бијење присутних. Страшна, ужасна слика, која се мом уображењу представљаше сваки пут, кад сам мислио о смрти, — та је слика мртцаваца. Доистинито, кад бих погледао мирног орача. Чињаше ми се, да сам пред својом првеном свјетлости, коју разлијеваше свијећа над узглављем умирајућег, не стоји страшни ужасни лик. — Не! но јасно — осмјехнути ангел, који је љупко прошао к рукама и лагано га диже на лучезарна крила своја.

Често сам бацао поглед на орача с намјером, да уловим на његовом лицу отпор жалости, која га кружаваше; у крај-њем дијелу куће утиша се плач и кукњава, док опет једна гомила жена завика: „Пропустите, браћо! пуштите дједа Карпа.... учините пролаз, оће да се опрости. Ја се с осталим уклоних и учињех мјесто сиједом старцу.

То је био рођени брат орача. И ако је међу њима била само година разлике, опет је Карп старији изгледао.

Он је одавно занемарио пољодјелство, слабио је с дана на дан, а у потоње вријеме проводио је вријеме крај пећи, ријетко излазећи, да се грије на сунцу. Његово лице било је испреси-

јецано борама; сваки тешки дан оставио је на њему по један знак. — Ноге су му дрхтале, руке тресле, глава, на којој су по крајевима остали неколика бича косе, тресла се. У испивеним очима управљеним на брата ројиле су се тешке сузе. Приђе ближе, прекрсти се полако и рече: „Ах, Иване! Иване! поживи још с нама! Рано, Иване, оћеш да нас оставиш!“ Страшњи плач кћери умирућег дираше старца. Оне се одвојише од мајке, која бијаше пала мужу крај нога и кренуше загрлити отца. Саво и старији брат јако заплакаше. Тиха мисао, која освјетљаваше лице умирућег, поче се гасити. У цртама његовим, које дисаху спокојством, наједанпут породи се тешка мука. Гласови родбине првом нађоше пут к срцу његовом и повратише га за минут к родбини. Очи му осташе заклопљене, а прси као и прије подизаху му се једнако и лагано.

„Бабе... доста је!... — проговори Карп, додирнувши синовце. —

Саво, Петре, ви их уздржите!... њему је и без тога жао се одвојити од вас... тешко кукање узнемирује душу!..“ Петар и Саво дохватише сестре и одоше к ногама отца. Лице умирућег постепено се мијењаше и доби чудноват изглед. Груд му се сад подизаше једва примјетно.

„Ах, брате Иване! проговори жалосно Карп; ја примијетих, да глас старчев силно задрхта. — У какво доба ти нас остављаш!... Устани, Иване, погледај изван, прољеће је на прагу, наши су већ сви почели сијати...!“

Свака црта умирућег напуни се наједанпут изразом тешке брига. Очни каици почеше се удубљивати, лагано се отворише и пуштише двије крупне опроштајне сузе. Оне полако потекоше низ образе... Свијетле струје поточића много година оживљаваху долину. Тихо су оне жубориле, но је вријеме открило корито поточића, који се бијаше замутио и наједанпут са свим усахну, оставивши зелено дно, у коме никад већ неће бјеснути зрак сунчани!

Тако и живот невидљивим путем остави старог орача. Груд му се подизаше све ређе. Мртвачка бледоћа покриваше црте његове. Лице старчево поново поче добивати спокојство и учиње се мени, да се у трептајућој свјетлости, која се разлијеваше над узглављем орача, поново јави осмјехљиви анђио, који умиљато пружи к њему руке и лагано га диже на бијелим крилима.

.....

Прошло је два дана. Одох попљедњи орачу. Никада није било, чини ми се, љепшег јутра о тога. Ниједан прам облака није се могао видјети на небу. Исто као да се блијесак ћилибара просуо по свој околини; није било ниједног крајчића, у ком није зрак сунчани допирао. У јутру је била пријатна хладовина, која освјежаваше поља, хумове и гајеве. Роса се блисташе свуда. Лишће не трепераше, потпуна тишина владаше. Кад-икад под каквим дрветом зачуло би се шуштање и скотрљала би се низ лист која капљица росе. Птице се бјеху распјевале и својим цвркутањем и писком пунили су непонични ваздух.

Сва крилата бића као да су се нарочито скупила, да празнују те ријетко љепотом јутро. Скакавци као искре испред нога скакутају, а пољске шеве и славуји попијеваху непрестано по крајевима путање, која је водила од куће пут села.

На призор, који ме тамно очекиваше, силно је противурјечило веселој и осмјехљивој слици јутра. Дођох у село, кад се бијаше свршио погреб. Спазих велику гомолу народа, а подалеко од ње бијели вршак гроба, која се блистала на сунцу и лагано љуљушкаше се тамо амо, као да даваше захвалу кућицама и зеленим њивама. Пратићи овој још пледоваху кола, којих шкрипање заглушћиваше плач баба, које сједијаху у њима.

Кренувши се с овога мјеста, пружаше се стрмен к лугу, гдје се сретох с једнијем старцем сељаком. У њему се била појавила немоћ, те није био кадар одити пут гроба он га је гледао и крстио се.

„Опрости ми, Анисимићу, опрости!... Брзо ћу и ја тамо!.. рече он, махнувши руком и полако се врати кућама.

Прије него смо се успели на гору, која заклањаше парохујално село спровод се заустави. На том мјесту с обје стране пута около обраслом цбуновима, биле су подигнуте двије стољетне тополе, оне су ограничавале границу тог села са земљом сусједа. Овдје се обично опраштају с покојницама. Плач, кукање јако се разлијегао. Народ се гомила около гроба; сваки се хтио опростити с Орачем на вазда.

Дођох ближе, али не успјех видјети поштено лице покојниково, — оно је било покривено. Само су се могле видјети руке његове, које је свако целивао уз поклон. У течају седамдесет година његове су руке много и много савладале. Најпослије се обред опраштајни сврши. Мртвачки сандук попридигну и дигоше га на плећи носиоци, сродници његови. Поново га обасја сунце.

Родбина, измучена и изнемогла од кукања и плача, сјеђаше у колима. Почесмо се пети уз гору, удаљивајући се постепено од гомиле, која стојаше крај двије стољетнетополе; та гомила пратила нас је очима све, док се сандук не изгуби из вида.

Око подне ја се сам вратих тим путем. Околина је била прекрасна и весела — птице су једнако пјевале. Но весеље, које је владало у природи, није се слагало са весељем града, јер град вам не разбира и не ведри мислим душу као село са таквом околином. Кад дођох крај двије тополе, није никога било. Под лишћем опаљеним сунцем зујали су инсекти. Лугови, хумићи и гајеви утопљени су били у сањиву тишину мајског дана. Прошавши неколико корака, спазих у џбуновима, који се пружаху десно од пута, неколико сламених снопова, који су ми је напомињали на покојника. Та му је слама служила за постељу, још је ту био суд који је био пунан воде, којом су умиле његово хладно тијело. Ја не знам, зашто постоји такав обичај, да покрај пута остављају те предмете. Тај ме обичај јако занимао и дирао. Жалостан сам тако дуго стојао под тополама и гледао јасну природу.

„Гле, мишљав ја, гледећи на суд и сламу — те пошљедње споменике троше толиком дупом животу, који неће ни мјесец трајати. Вјетар ће разнијети оном путници ће сломити суд, те тако неће видљивог трага остати од старог орача!...“

Но шта ће се! Треба ли мислити о тим трошним материјама?! Зар није оставио орач какву другу успомену?!..

Та успомена ће бити трајнија од споменика сваког другог.

Тај је споменик друге врсте, који је основан на душевним својствима, на моралним заслугама ожалостњеног човјека. Такав спомен стари орач потпуно је заслужио. Мирни његов изглед — завој је прекрасне и чисте његове душе. Он ће на вазда остати у љубави и уважењу оних, који су га знали, живљели с њим и који су га могли и умјели познати. Данашња дјеца, кад остарају, говориће својој дјечи о том поштеном и часном човјеку! Није ли то највећа награда! и није ли то најтрајнији спомен, који је човјек у стању оставити послје себе?! Стари орач заслужио је такав спомен! Побожни његов живот протекао је у непрекидном и неуморном раду. Он, докле је живио, чинио је све, што је могао; радио је све, што је требало да ради.

Да, оно је „прави човјек,“ који тачно и свето испуњава своје дужности, који храни чисту душу, која је била без лаже и пристрасности; он је радио све, што је могао и дужан био.

Пуштите нека сагњије слама, из које је била направљена постеља старчева; пуштите нек се сломе и сагњију, сви комади и нек се претворе у прах као и кости његове, из памети моје, као из памети свијех смиренијех људи, којим је он сам служио за примјер — образац; — за дуго се неће изгладити старчева личност!...

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ ЈУНАЧКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ

Невјерна љуба Љубовић Омера.

Ферман пише Цар Отмановићу,
А шиље га ка Босни Везиру,
У ферману Царе поручује:
„О Везире, моја вјерна слуго!
„Већ су мене даве додијале,
„На курвића Љубовић Омера:
„Пали робје, а сијече главе,
„И продаје буле у кавура,
„То нам вјера поднијет' не може, —
„Већ послушај, моја вјерна слуго!
„Уфати ми Љубовић Омера,
„Ако ли га уфатит' неможеш,
„Нећу ми додјели дурићу;
„Ако би ми исељу именуио,
„Дајем тебе турску вјеру тврду:
„Стави ћу те до себе првога,
„Држа ћу те као своју главу,
„И даћу ти шћерцу јединицу —
„Нек ти буде твоја вјерна љуба.
„Бијеле ћу ти саградити дворе,
„Според мојих, још боље од мојих;
„А ако га уфатити нећеш,
„Уфатит' га, ил' посјећ' му главу,
„Кунем ти се дином и аманом,
„Подигнут' ћу силовиту војску,
„Жива ће те они уфатити,
„На муке ти душу извадити.“
Кад је Везир ферман проучио,
И видио што му ферман пише —
Устануо на ноге лагане,
Тајно купи силовиту војску,
Тајно иде Љубовића двору;
Кад је близу двора долазио,
Он почину на росне ливаде,
Да причека док огрије сунце.
У то доба Омерова мајка
Сан уснила на бијеле дворе:

Ђе се прамен магле заметнуо,
 И поклопи Љубовића дворе!
 Из облака нешто говораше:
 „Зло заспала, Омерова мајко!
 „Зло заспала, горе устанула,
 „Ти ћеш сјутра јада допанути,
 „Омера ти твога заробити,
 „Заробити, али погубити,
 „Останућеш самохрана мајка.“
 От страха се пробудила стара,
 Од душека на ноге скочила,
 Па узима сребрна кондира,
 Те отиде на воду студену;
 Кад је близу воде долазила,
 Она силну војску опазила.
 Јаду се је стара досјетила,
 Од страха је кондир испустила,
 Па побјеже двору бијеломе,
 Те Омера сина пробудила,
 И Омеру стара говорила:
 Бјез', Омере! кукала ти мајка,
 Видиш, сине! да си погинуо;
 Ето на те силовита војска,
 А пред војском Босански Везире.
 Али Омер мајку говорио:
 „Јадна мајко! Ђе си побјегао?
 „И коме бих тебе оставио?“
 Мајка њему на то одговара:
 „Ја ћу тебе за то сјетовати,
 „Како ћеш се лако избавити:
 „Ти се сакри у небојшу кулу,
 „Ту те Везир нигда наћи неће.“
 То је Омер мајку послушао,
 Собом узе слугу Усеина,
 Сакрише се у небојша кулу.
 У то Везир с војском ударио,
 И стару му уфатио мајку;
 Љутито јој Везир говорио:
 „Кажуј, кујо, Омерова мајко!
 „Ђе си скрила твојега Омера?“
 Старица се добро кунујаше:
 „Кунем ти се, Босански Везире!
 „Ево има четири неђеље,
 „Ка је поша' у своју тазбину.“
 Ал' је Везир не шће послушати,
 Већ уфати Омерову Мајку,
 Промаче јој језик проз вилице,
 Па је опет Везир упитао:
 „Кажуј, кујо, Омерова мајко!
 „Ђе си скрила твојега Омера?“

Тешко старој мука подносити,
 Ал' јој теже сина изгубити.
 Кад то виђе Босански Везире,
 Да га мајка проказати неће,
 Он уфати Омерову љубу,
 И њој шћаше језик промакнути,
 Ал' говори Омерова љуба:

„Не мучи ме од Босне Везире!
 „Ако тражиш Љубовић Омера,
 Ето ти га у небојшу кулу!
 „Са својидјем слугом Усеином.“
 Кад то чуо од Босне Везире,
 У небојша отрчао кулу!
 Уфатио Љубовић Омера,
 И његова слугу Усеина.

Тад Омеру савезаше руке,
 Свукоше му с' нога јешемлије,
 Па га боса гоне проз планину,
 Ал' говори слуга Усеине:

„Господару од Босне Везире!
 „Не ћерај ми боса господара;
 „Љубовић је рода госпоцкога,
 „Он се није тако научио,
 „Да бос иде проз гору зелену.“
 Везир Везири на то одговара:

„Муч Усејне Омерова слуго!
 „Док нијесам и тебе свезао,
 „И скинуо с' нога јешемлије.“

У томе их данак оставио,
 А тавна их ноћца прифатила;
 Починуше у гору зелену,
 Везир заспа са његовом војском,
 А Омеру оставише стражу,
 Ал' ево ти среће из ненада:

Стража пије вина и ракије,
 А служи им слуга Омерова,
 Докле се је оцјанила стража;
 Тада скочи слуга Усеине,
 Од страже је сабљу уграбио,
 Па притрча своме господару,
 На руке му коноп прекинуо,
 Више кида меса но конопа.

Кад се Омер сабље прифатио,
 На стражу је јуриш учинио;
 Пошто Омер стражу погубио,
 Право бјежи свом бијелу двору.
 Када Омер двору долазио,
 Уфатио невјерницу љубу,
 Промаче јој језик проз вилице,
 Па је пушти саму проз планину,

Нек се сјећа што је учинила,
 Господара свога проказала.
 Па је своју сахранио мајку,
 Како ваља и како требајује.

Приближежио : Алија Хаџи-Јусуфовић.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЖЕНСКЕ ПЈЕСМЕ.

I.

Ој јабуко зеленико
 И црвена шипурико,
 О да ли ти ја не рекох,
 Да не растеш на крај пута,
 На крај пута, на игриште;
 Јунаци ће игром доћи,
 Под тобом ће починути,
 Оружје ће објесити,
 О зеленој грани твојој,
 Гране ће ти саломити,
 А јабуке увенути,
 Па ће тебе грђе бити.
 О јабуко зеленико
 И црвена шипурико,
 О да ли ти ја не рекох,
 Да не растеш на крај пута,
 На крај пута на игриште;
 Невјесте ће игром доћи,
 Под тобом ће починути,
 Прстење ће објесити,
 О зеленој грани твојој,
 Гране ће ти саломити,
 Јабуке ће увенути,
 Па ће теби горе бити.
 О јабуко зеленико
 И црвена шипурико,
 О да ли ти ја не рекох,
 Да не растеш на крај пута,
 На крај пута на игриште:
 Ђевојке ће игром доћи,
 Под тобом ће починути,
 Ђердане ће објесити,
 О зеленој гради твојој,
 Гране ће ти саломити,
 А јабуке увенути,
 Па ће тебе грђе бити.

II.

Мајка буди Аливеру:
 Диг' се ћери Аливера,
 Да донесеш зором воде,
 Да ометеш пером дворе,

Пером дворе и прозоре,
 Да поставиш редом столе,
 А на столе златне чаше,
 А у чаше рујно вино;
 Јер ће доћи кита свата,
 А за тебе Аливеру.
 Кад у јутру зора дође,
 Приспала је Аливера,
 Претече је млађа Анђе:
 Зором воде донијела,
 И омете пером дворе,
 Пером дворе и прозоре,
 Поставила редом столе,
 А на столе златне чаше,
 А у чаше рујно вино.
 У то дође кита свата,
 Кита свата Угричића.
 Поведоше млађу Анђу.
 Па је Анђе говорила:
 „Остан с Богом, сестро моја!
 Кад ја у род доходила,
 Вазда тебе находила,
 У буниште за огњиште,
 Ће ми браћи ђецу шикаш.“

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA

CRNE GORE
 CRNE GORE

III
 Три су моме договорне,
 А да узму све једнога,
 Те једнога големога
 Једна мома из Приморја,
 Друга мома иза горе,
 Трећа цуца лебарица.
 Што је мома из Приморја,
 Догнала је товар вина,
 Теке да је боље мила.
 Што је мома иза горе,
 Доћерала јаловицу,
 Теке да је боље мила.
 Што је цуца лебарица,
 Догнала је товар леба,
 Теке да је боље мила.
 Кад у вече нојца дође,
 Вели мома из Приморја:
 „Проклет да је товар вина.“
 Вели цуца лебарица:
 „Проклет да је товар леба.“
 Вели мома иза горе:
 „Проста да је јаловица,
 Као да је биволица.“

Из збирке Луке Јововића, учитеља.

(Из Зуваца.)

Што си грдна...

Што си грдна ка' грдојка;
 Запасана ка' паштровка,
 Шарен-раше ка' спичанка,
 У травеже ка' пушањка,
 У јакике ка' зубкиња,
 Паметљива — туђемилка,
 Црна ока — сушташкиња,
 У капоте ка' баркиња,
 Б'јел-образа — шееркиња,
 Жуте тикве — заљевкиња,
 Шупљоглава ка' мрковка,
 У јелеке ка' улцињка,
 У доламе ка' скадранка,
 Тенка стаса — мигулинка,
 Шарен-гаћа — мурнџанка,
 Рибареша — сеочанка,
 Упрџена ка' шестанка,
 Црне косе — глуходољка
 У обојке — црногорка,
 У дублете¹⁾ малисорка,
 Уска гуња ка' кучанка.

NACIONALNA

В Паде ми се на'м женити...

Пaде ми се на'м женити

Минух село — сломих село.

Минух друго — сломих ногу...

А у треће нађох жену,

И зваше ме на обједе:

Свареше ми врућа скроба.

Узех једном — опарих се,

Узех другом — ожегох се...

Свукох гаће на сред куће,

И побјегох испод куће...

Зоваху ме три балтезе²⁾:

— „Оди, зете, јеђи скроба!“

За мном тешта чашом меда:

„Оди, зете, ма'ри ране!“

1) горња аљина из једног комата, зове се „дублет“ „дупа.“

2) Свастике, турека ријеч.

НАРОДНЕ ЗАГОНЕТКЕ

Што-го-ми-се што-го-че.

Златни голубићи испод земље гугућу (раоник).

Под тобом бијелоња, а над тобом шароња (пуст и јорган).

Што воду пије, а у небо гледа? (кокош).

Што воду пије, а не прегине се? (бурило).

Погнах кобилу у млин, товар уљезе, а кобила не може (кашика с јелом).

Два се ђеда за браду скубу (гребени).

Сједи вила више вира, води сина Татомира (кад жена окупља усирени сир).

Пође кмајо по селу, и свакоме право учини а себе издијели (кантар).

Ја га видим, ти га не видиш, а све га гледаш (очи).

Вила се вила, по гори се вила, сама дома долазила (пчела).

Цио свијет изједе, а никад се не наједе (воденица).

Један труп, а хиљада језика (вода, која се растаче).

У нашега ћаће на ресмане гаће (виме у краве.)

Око му на репу (тигањ).

Војводино вино и кадијно вино у једној бачви било непомијешано (јаја).

Сто голубова једно јаје снесу (овце један сир).

Црна кућеља, бијела жица излази (црна овца и млијеко).

Шест брата напореду стоје, ни један на крају (фишеци у револверу).

Петина ћерају, петина чекају (прети и чунак у нитима).

Имах краву у вувору, све поље попасе, а напасти се не мога (коса).

Хајдук проси закрвак је брњи пас.

Кус пас по пољу клече, ђе год клече, свуд право рече (кантар).

Имах оку једне хране, кад је кувах, усух оку соли, али је осолит' не могах (јаја).

Заророта рота са високог плота: устајте, виле, да чупамо ковиље (гребени и вуна).

Два се бора побеше, све се гране потресосе, само четири (кад се овнови туку.)

Црно уже из неба виси (вериге).

Наш паша воду пије, а над њим се барјак вије (пијевац).

Млин меље на врх јеле, шарено се вижле цење, да и оно меље (уста и кашика.)

Зове лика иза боровика: провед те ме од кокоши, од пашчади вам се не бојим (глиста.)

Обојанин.

НАРОДНЕ ПРИЧЕ.

Лијена ђевојка.

Била је са свим лијепа ђевојка, но, колико је била лијепа, толико је била и лијена. Кад би год дошли просци да је ишту, увијек је њен одговор једнак био: „Оћу, ако ћеш ми обећати, да сједим у соби и да не радим ништа.“

Неки враголан досјети се како ће јој доћи краја, те пође и испроси је. Пошто је одведе дома, остави је у соби, али јој није давао ништа да једе.

„Како ћу ја овако?! ја ћу умријети од глади и жеђе?“ — говораше ђевојка.

„Ако ћеш радити и јести ћеш; нећеш ли, тако ћеш скапати,“ одговори јој домаћин. Сјутра дан лијена је морала радити. Пошто је прошло неколико времена, а њој дошао отац у походе.

„Немој сјећети, оче, него ради што, јер, ако нећеш радити, овдје га нећеш изјести ђавољи залагај.“

Лијена жена.

Нека лијена жена, да јој се не би сјетио домаћин, вазда би на једно вретено прела. Домаћин се био готово сјетио, те ће јој једнога дана: „За Бога, жено, ти вазда предеш, а све једно вретено?!“

„Кад тако мислиш, рече му жена, а ти дођи још за мало, па ћеш наћи пуну врећу клупака; узми је, однеси на пазар и продај. Кад будеш у пут, па шћенеш да починеш, немој близу врата починути, не ваља се.“

Домаћин је послуша — заврга врећу, па пут за уши. Кад је био у пут, почине. Вратио се да узме врећу, кад — ни вреће, ни од ње трага; те он зло и горе пође те каже жени, да му је врећа украдена. „У кам удрило! викне жена. Домаћин је мислио, да она каже, да је у камење, те опет пође на исто мјесто и почне поново да тражи. „Нема, рече домаћин, узалуд је тражим.“

„О, недозове! какав си ти човјек, да ти се, покрај живога тебе, украде врећа клупака?“

Домаћин се у једној доба сјетио, што му је жена учињела, те ће јој: „Вала, жено, најпријед си ме преварила, те сам удатио тебе у мјесто клупака; затим да идем да тражим између камења, а сад би шћела, да дозивам (мислио је, да му је она рекла да и дозове) клупка, нијеси погодила, но не кривим тебе, која си ме преварила, већ мене, што сам те послушао.“

Пуница код зета.

Био неки човјек одвећ добра срца; а његова жена отрована као змија. Имали су само једну кћер, која је била већ на удадбу. Заипште му је неки момак, којег је он одвећ љубио, зато му одговори: „Мој пријо, ти знаш, како те ја љубим, и нема тсга, коме бих је прије дао, от тебе; но ја се у то не питам, али свакојако ћу те сјетовати, не би ли је како умолио: Иди и реци јој: „Зашто ми твој домаћин неда вашу кћер? Може бит и с твога ината?“

„Што је мене стало до тога, што ти је он није да, кад ти је ја давам“ — то је био одговор зле жене, која је вазда одила против свога домаћина.

Пошто се момак ожени, дође вријеме да иде пуница код зета. Мислила је у себи, да ће је са свим добро дочекати, но у томе се преварила. У мјесто да је дочека, зет узме добру тољагу, па по њој, док јој је било доста. Да је само то било, да је Богом просто, но је још и без вечере оставе. Сјутри дан пуница утече без и с Богом.

„Како су те дочекали?“ питао је домаћин своју жену.

„Сасвим добро,“ одговори му жена, чинећи се као да није ништа било, „ал’ једва чекају да и ти пођеш.“

Он пође, но њему се ништа зло не догоди. Пошто га лијепо угосте, дарују му црвен џамадан и испрате.

Жена га је гледала с прозора; мјесто црвена џамадана, помисли да је обљивен крвљу, па ће му:

„Мене је јефтино прошло: само тољага и без вечере, а ти, чини ми се, и разбјене главе.“

Ови јој послѣје каже, како су га дочекали, а она се закуне, да више неће прескочити зетовога прага.

Из збирке Илије Златичанина.

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ

(Скупљене по Црној Гори по азб. реду.)

Вуци се обојку, поштено ти је.

Виђи ми обућу, па ми иди у кућу.

Виђи мајку узми кћерку.

Вук не иде где нема оваца.

Вук, кад огладни, своју ногу изије.

Виђела се вила, у што није била.

Виђи јој обућу, па је води у кућу.

Воли сам у саврдаку, него гладан на чардаку.

Весели гост у туђој кући.

Гледа вранац на градац.

Голу кост ни пас не хоће.

Грми, бучи.

Глад очи нема.

Грђи је зли инат, но инокоштина.

Грди бруко па се вуци.

Гола не свуче стотиоа.

Глуп као ћускија.

Драга чаша драга воља.

Да се избије клин на клин.

Два се ручка не свађају.

Докле магарцу не улезе вода у уши, не умије пливати.

Докле коза не види нож, не умије вечати.

Доброта на огњишту а љепота на буништу.

Док је преша, ходи беша, кад је није ни оклен си.

Да се мома не узда, не би се удала.

Дошла је плата на врата.

Док жито не врша нема класа.

Док сам млада, свакоме сам драга, кад остарам, нико ни оклен си.

Дошао му је луч до ноката.

Приближеио А. Ј. учитељ.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Књ. Црн. школска комисија једнако продужује свој рад, с благодарном циљу, да пружи нашем подмладку у рукама књиге, саодговорно њиховој моћи памтења и појимања, а према приликама и потребама народњег духа и времена. Већ је четврта година, да се, под предсједништвом ревносног нашег радише, г. Ђура Поповића, главног школског надзорника, чланови њени окупљају, траже и налазе пут, којим би извели прерађивање свију школских удбеника, изазивајући тим младе наше учитеље на живахан, озбиљан рад, корисан по моралну, материјалну, а понајприје интелектуалну страну њихову, којом у исто вријеме значајно олакшавају себи труд и богате стварно, практично знање својих питомаца. Па ето, овај наш 35-то годишњи активни педагог, г. Поповић, и у томе сâм предњачи. Поред читанке за IV раз., о којој смо ми у своје вријеме говорили, пред нама је сада његова тек што штампана **Читанка** за II р. основне школе и **Буквар** за I раз. основне школе, састављен у друштву с бившим учитељем г. Ј. Рогановићем.

Читанка је раздијељена на 6 дијелова. Први дио заступа собом више морално-дидактичну област, која је упућена васпитној страни ученика: ту су дјечи истакнути обрасци владања, свесрдне предаје к школи, марљивости и озбиљном раду; Други дио обухвата собом духовну област, те поступно прелази са живих предмета на религију, одакле дјеца олако црпе примјере цуне моралног духа и садржаја.

Пошто је писац упознао ученика с домом Божјим, савјешћу и добрим дјелима — свраће га трећим дијелом књиге из школе опет у родитељску кућу, која му га је и предала у аманет и укршта љубав његову с родитељском њежношћу, љубављу браће и сестара, па препоручује дјечије поштовање према изнемоглој старости.

У четвртом дијелу писац припрема питомца за грађански живот, износи му одношаје његове према владаоцу и државној власти.

Петим дијелом упознаје га с начином живота, узима живе предмете из природе и ствара му појам газдинства, упознаје га с различитим животињама, корисним за човјечији опстанак.

У шестом дијелу повраћа се опет на морално-васпитну страну и у занимљивим прјачама износи поучне примјере, које се радо лијепе за пријемљиво дјечије срце, но које ће, јамачно, нехотично оставити дубоки траг на корист истих.

Као што се види, писац је овој књизи покљонио веома много труда и пажње и обухватио свестрани живот дјетета: у школи, цркви, породици и друштву и дао му живи рецепт, по коме ће се приправљати за будућег савјесног члана цркве, државе и своје куће.

Ма колико да изгледа на први мах предмет лак, није баш то тако у самој ствари. Грађе је доста, али је избор на првом мјесту, којег треба правилно средити, да одговара дјечијој сили појимања и памћења, а да из њега избија стварна поука, којој нагиње циљ саме књиге. — Све је ово добро схватио, лијепо одабрао, правилно подијелио и израдио госп. Поповић, и тим скинуо са себе морални дуг, који му, као покретачу развића ума и духа дјечијег, на срцу лежи и заједно с тим учинио је знатну услугу нашем дјечијем свијету.

Књига износи 158 страница in octavo без садржаја, а вриједи 30 новч. Може се купити у књижари Државне Штампариие.

Српски буквар, написали *Ђуро Поповић* и *Јован Рогановић*. Прегледала и одобрила Књажевско Црногорска Школска Комисија.

Ово је један од најтежих радова за дјецу. Ту поступност и размјерност у извођењу писмена и склапању слогова тражи се до најтачније вјештине методичке. Писци су лијепо успјели у свом раду и дали дјецу ручну књигу са сликама, које су пластично изведене, те јако помажу у обуци.

Штампан је на финој хартији, а вриједи 20 новчића.

Може се добити у књижари Државне Штампариие.

Готово сви предмети основне школе приређени су у рукопису за штампу. Њих је комисија прегледала, учињела нужне исправке и допунила тако, да ће скорим временом из наше Државне Штампариие изаћи сви уџбеници за основну школу, а израђују се и за средњи завод. Ово је лијепа установа, којој чланови комисије по својој доброј вољи шледују, поред великог званичног и приватног рада. Главно је то, што их руководи благодарна мисао, добра воља и одушевљен рад, под откриљем потребне братске слоге; а, гдје је тога, ту је Божији благослов!

